

Značenja krajolika

Uredio Ivo Lučić

Zagreb
2021.

disput

<i>Ivo Lučić</i> Znanost čistih riječi (uvod)	7

I.

<i>Branka Aničić</i> Krajobrazna arhitektura između načela znanosti i društvene prakse	21
<i>Sonja Jurković</i> Prepoznati što čini doživljaj krajolika	33
<i>Eduard Kušen</i> O prelamanju prostora kroz turizam	39
<i>Helena Knifić Schaps</i> Velebit putovima ljudskog hoda	47
<i>Biserka Dumbović Bilušić</i> Bogatstvo krajolika, nedostatak istraživanja i zaštite	57

II.

<i>Borna Furst-Bjeliš</i> Kulturni pejzaž u geografiji	69
<i>Veljko Rogić</i> O počecima istraživanja pejzaža u Hrvatskoj	77
<i>Zoran Roca</i> Pejzaž i prostorni identitet	83

<i>Ivan Cifrić</i>	
K novoj paradigmi	91
<i>Vladimir Lay</i>	
Sociologija opstanka	99
<i>Saša Poljanec-Borić</i>	
Krajolik, ključni pojam resursne ekonomije koji ona rijetko istražuje	103
<i>Hrvoje Petrić</i>	
Povijest okoliša/ekohistorija i krajolik	115

III.

<i>Tomo Vinšćak</i>	
Sakralni krajolici	125
<i>Radoslav Katičić</i>	
Traganje za ulomcima slavenskog sakralnog pjesništva	131
<i>Vitomir Belaj</i>	
Sveti trokuti u Hrvatskoj	137
<i>Vladimir Peter Goss</i>	
Prostor kao dom i sudbina	143
<i>Valentina Gulin Zrnić</i>	
Prema življenom iskustvu prostora	151
<i>Stipe Grgas</i>	
Prostor pod patosom discipline	161
<i>Ivo Lučić</i>	
Ponad discipline – o nastojanjima u istraživanju mikrokozmosa u svjetskoj literaturi (pogovor)	167
O autorima	191
Izabrana literatura	207
Kazalo pojmova	211
Kazalo imena	215

Ivo Lučić
Znanost čistih riječi
(uvod)

.....

ti znaš, voda protiče,
ali ne kaže ništa (...)
treba obećati izgubljenom imenu
nećije lice u pesku

B. Miljković

Ova je knjiga nastojala okupiti na jedno mjesto hrvatske znanstvenike koji se bave istraživanjima načina na koje ljudi doživljavaju svoje prirodne mikrokozmose i koriste se njima. Za to znanosti, gledajući u svjetskim razmjerima, imaju nekoliko različitih pojmova, među kojima su najistaknutiji krajolik, prostor, mjesto i okoliš. U naslovu knjige nalazi se pojam krajolik jer je najstariji od navedenih, te je svojim dugim povijesnim razvitkom namro brojna značenja i njihova tumačenja, a istovremeno ga sve do danas prate brojne nejasnoće i maglovitosti. Takvo stanje osnažuje činjenica da se istim pitanjima mikrokozmosa bave različite discipline, s vlastitim značenjima termina i vlastitim metodama. No, kad se pogledaju istraživanja na hrvatskom jeziku, stvar se dodatno zamršuje. Naime, samo za ono za što se u sveprisutnom engleskom jeziku kaže *landscape* na hrvatskom u upotrebi imamo više sinonima: krajolik, pejzaž i krajobraz. Treba imati na umu da je četvrti izraz, zapravo prvi, najvjerniji nositelj baštine – krajina – ne tako davno bačen na smetlište povijesti.

Najprije ćemo se upoznati s najistaknutijim istraživačima u Hrvatskoj, s njihovim pristupima i rezultatima te s problemima s kojima se susreću te discipline u Hrvatskoj.

Nastanak i sadržaj Značenja krajolika

Poticaj za nastanak ovdje predstavljenih radova krenuo je iz serijala “Značenja krajolika” koji se emitirao na Trećem programu Hrvatskog radija od listopada 2010. do prosinca 2012. U njemu je dvadeset troje stručnjaka u polusatnim razgovorima predstavilo pristupe i rezultate svojih istraživanja. Ovdje su rado-

vi 18 autora koji su se nakon deset godina prihvatili ne baš ugodna posla da sa-
držaj svojih kazivanja oblikuju kao pregledne eseje. U međuvremenu su pre-
minula četvorica značajnih autora: Ivan Cifrić, Radoslav Katičić, Veljko Rogić i
Tomo Vinšćak. Njihove smo priloge iz emisija prilagodili zborniku.

Na prihvaćanju ideje o serijalu treba zahvaliti urednici Rajki Rusan; na ov-
dje priloženom sadržaju autorima i članovima obitelji, prijateljima i suradni-
cima preminulih sudionika; recenzenticama Tijani Trako Poljak i Ivi Rechner
Dika na korisnim uputama; Branki Aničić i Borni Fuerst-Bjeliš na informacija-
ma iz povijesti istraživanja te Stipi Grgasu na teorijskim i sadržajnim savjetima.

Neki od važnih autora nisu ušli u ovaj zbornik; jedni se nisu odazvali na
sudjelovanje, a drugi nisu bili pozvani zbog nedovoljne komunikacije unutar
znanstvene zajednice. Primjerice, Stipe Grgas ugošćen je nakon završetka seri-
jala, tek u rujnu 2013, kad je do urednika serijala došao "glas" da na doktor-
skom studiju književnosti na Filozofskom fakultetu postoji kolegij Književnost
i geografija koji on drži. U preporučenoj literaturi toga kolegija našla se simp-
tomatična Tuanova *Topophilia*, koja je u hrvatski knjižnični fundus ušla preko
Filozofskog fakulteta, a ne preko Središnje geografske biblioteke PMF-a.

"Disjunkcija" poput Grgasove ima još na hrvatskoj stručnoj sceni. Primjer
je i bard teorije dizajna Matko Meštrović, koji se 1980. pojavio s knjigom *Teori-
ja dizajna i problemi okoline*, čije se ime i danas, primjerice, među vrlo rijetkima
odaziva na pretraživanje hrvatske znanstvene baze prema ključnoj riječi antro-
pocen. Našem gledištu izmiču i izvaninstitucionalni glasovi poput Sonje Leboš,
koja antropološko-etnološkim pristupom vrednuje prostor, ili mladi poput Ane
Dane Beroš, koja isprepletanjem iskustveno-fenomenoloških i političkih narati-
va (M. Mrduljaš) kritički vrednuje odnose prostora i moći.

Zbog svega toga ovo nije mjesto gdje bi se pod čvrste ocjene kompetentno
podvele sve paralelne, često slabše i međusobno odvojene struje iz različitih
disciplina, koncepcija i iskustava. Ipak, izbor autora reprezentativan je i daje vje-
rodostojan uvid u hrvatsku krajobraznu scenu. Uvršteni radovi predstavljeni su
kroz tri cjeline, a osim njih knjigu još čine uvod, pogovor u kojem su predstavlje-
na neka kretanja u svjetskoj literaturi, biografije s najvažnijim radovima autora
i zajednički popis preporučene literature koji je nastao zbrajanjem radova koje
autori smatraju osobito važnim.

Prvu cjelinu čini pet radova kojima je zajedničko da pripadaju arhitekton-
skim disciplinama koje su najbliže institucionalnoj skrbi za krajolike, ali dok
neke zanima problematika u svoj širini, drugi se usredotočuju na neke njezi-
ne aspekte.

Zbornik otvara rad krajobrazne arhitektice Branke Aničić, presudno važ-
ne za podizanje i razvoj jedinoga sveučilišnog studija krajolika u Hrvatskoj ko-
ji inzistira na sveobuhvatnom razumijevanju, istraživanju i zaštiti krajobraza.
Ona provodi projekte identifikacije krajobraza te detektira brojne procese koji
zbog promjena zakona, gospodarskog djelovanja i napuštanja prostora vode k
degradaciji krajobraza važnih na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Prepoznavanje doživljaja krajolika, razvijanje osjećaja za intervencije u krajoliku i za važnost očuvanja posebnosti krajolika u središtu je zanimanja Sonje Jurković. Analitičko raščlanjenje koje poduzima u tu svrhu podrazumijeva, uz ino, otkrivanje elemenata velikih prizora koji kod promatrača stvaraju osjećaj vječnosti i izazivaju ushićenje, kao i uočavanje slika ili sidara u krajoliku koja se ne smiju razarati.

“Prelamanje prostora kroz turizam” gledašte je Eduarda Kušena, za čije je razumijevanje izradio funkcionalnu klasifikaciju osnovnih vrsta turističkih atrakcija, na kojoj je radio godinama. Ona je alat za vođenje složenog procesa konverzije turističkih resursa u turističke atrakcije.

Helena Knifić Schaps predstavlja rezultate volonterskog istraživanja ruralnog krajolika Velebita, koji je “nastajao na putovima ljudskog hoda, u ritmu prirode i života s njom srodenog stanovništva, u vječnom poprečnom kretanju, bjegovima, vraćanjima”, a koji je tijekom istraživanja nesmiljeno nestajao pred njezinim očima. Održivi razvoj jedini je prihvatljiv model njegova očuvanja, a ključni preduvjet održavanje zavičajne zajednice kao integrirane skupine.

Prvi dio zbornika zatvara Biserka Dumbović Bilušić. Ona, slično Branki Aničić, krajolicima pristupa holistički, no ipak ih najviše približava prostornom planiranju i urbanizmu. Zagovara istraživanje kulturne baštine u okviru njezina prostorno-povijesnog determiniranja, bez obzira na to radi li se o visokoj ili “običnoj” kulturnoj vrijednosti, te traga za uporištima za zaštitu kulturnih krajolika.

Drugu cjelinu čini sedam radova koji su nastali u okviru društvenih znanosti. Premda su njihovo ishodište, osim jednom, geografija i sociologija, neki se ostvaruju izrazito interdisciplinarno.

Borna Fuerst-Bjeliš usredotočila se na istraživanje kulturnih pejzaža u geografiji, koje sagledava u dva osnovna diskursa. Prvi je ekološki, koji kulturni pejzaž tretira kao fizičku kategoriju s prirodoslovnog polazišta, a drugi semiotički, koji ga tretira kao tekst, simbol, znak ili ideologiju s društveno-humanističkih polazišta. Izražava očekivanje da bi doktorski studiji kao najviši stupanj visokog školstva mogli doprinijeti razvoju i inoviranju istraživanja kulturnih pejzaža u Hrvatskoj.

Kulturni pejzaž u hrvatsku je geografiju uveo Veljko Rogić. On se bavio transformacijom velebitske primorske padine primjenjujući retrogradnu historiografsku metodu. Nastavio je regionalna istraživanja Dinarskog krša, pri čemu je postavio tezu da je stočarstvo bilo nositelj organizacije života i jezgra iz koje nastaju političko-teritorijalne organizacije toga prostora.

Zoran Roca, autor konceptualno-metodološkog “Modela identerra”, posvećen je istraživanju planiranja lokalnog i regionalnog razvoja, kao i razumijevanju lokalnog/globalnog nekusa u međuzavisnosti prirodne okoline, ekonomije i kulture. Naglašava da pejzaži potiču naša teritorijalno definirana sjećanja, emocije, percepcije, znanja, interese, odluke i akcije, koji u konačni-

ci rezultiraju prostornim identitetom. Identitet ovisi o odnosima snaga među akterima, odnosno zrcali se u pejzažima kao pozornicama vječne (re/de)generacije prostornih identiteta.

Ivan Cifrić, pokretač socijalne ekologije u Hrvatskoj, u središte pažnje stavlja život, odnosno bavi se utjecajem čovjeka na okoliš i posljedicama toga utjecaja na društvo. Socijalnu ekologiju shvaća, kaže, više kao istraživački program ili projekt čiji je osnovni cilj pridonijeti izgradnji nove paradigme. Dio toga interesa ogleda se i u bioetičkim istraživanjima, kao i u sociologiji sela. Selo je prostor ostvarenja tradicijskih znanja koja su počivala na socijalno-ekološkoj paradigmi koja je vrijedila tisućama godina.

Vladimir Lay zagovara sociologiju opstanka koja bi se bavila odnosom društva i prirodnih osnova života kojima se to društvo koristi, s ciljem da se održe postojeće kvalitete života i prirode. Ona bi počivala na načelu ekološke održivosti koja se, za razliku od održivog razvoja, može lako definirati, te bi se mogla uhvatiti ukoštac s problemima 21. stoljeća, što ne mogu discipline koje su nastale u drugim povijesnim okolnostima i s namjerom da rješavaju druge probleme.

Sudbina propadanja krajolika u uvjetima tranzicijske deregulacije predmet je sociološko-ekonomskog istraživanja Saše Poljanec-Borić. Kao prostorni pojam izvanredne rijetkosti krajolici su izvor premijske rente u uvjetima neograničenog rasta turističke potražnje. Deregulacija, uz ino, dovodi do deficita demokracije i do dekonstruiranja kapaciteta bavljenja javnim stvarima, a zbog ukidanja praksi znanja u planiranju razvoja prostora nije se otvorio ni nacionalni dijalog o propadanju javnih dobara. Zbog svega je toga krajolike, osim ako nisu izričito zaštićeni, praktički nemoguće sačuvati.

Cjelinu zatvara rad povjesničara Hrvoja Petrića. Po standardnoj bismo ga klasifikaciji mogli uključiti u završnu cjelinu humanističkih disciplina, ali ga njegova intonacija svrstava u skupinu društvenih znanosti. To je i logično jer i prvi i završni rad poglavlja pripadaju povijesti okoliša/ekohistoriji. On donosi pregled terminološke povijesti i povijesti discipline ekohistorije ili povijesti okoliša, koja pomaže razumjeti globalne promjene. Disciplinu vidi kao dio inicijativa unutar društveno-humanističkih znanosti u interakciji s prirodoznanstvenim pristupima, kojoj je temeljna zadaća proučavanje međuodnosa ljudi u prirodi te produbljivanje shvaćanja međusobnog utjecaja okoliša i ljudi u vremenu.

Treća skupina sa šest radova u cijelosti pripada humanističkim znanostima. Četiri rada posvećena su dekodiranju mitološko-sakralnog krajolika, dok dva posljednja izlažu suvremene kritičke poglede na razumijevanje prostora.

Tomo Vinščak, voditelj projekta sakralne interpretacije krajolika, utvrđuje da suvremeni čovjek malo zna o sakralnosti prostora, ali i da se istraživači zbog nedostatka pisanih tragova suočavaju s teškoćama čitanjaavnog naslijeđa. Stoga ne mogu postavljati velike hipoteze, nego se istraživački postupak sastoji u tome da "natjeraju prostor da sam progovori vlastitim jezikom".

Njihova se istraživanja temelje na rezultatima rada Radoslava Katičića na usmenoj predaji ulomaka svetih tekstova slavenskog poganstva koji su očuvani na “živom terenu”. Za razliku od abrahamskih religija staroslavenska svetost ne nalazi se izvan života, nego u životu i krajoliku. Ona je bitno određena krajolikom i njome je uvijek interpretiran teren. Krajolik je svet i sve što se mitski zbiva izražava poredak svari. Iako su to neznatni ostaci stare baštine, oni uvijek predstavljaju odnose koji otkrivaju doživljaje prostora starih Slavena.

Vitomir Belaj analizirao je smještanje bogova u prostoru u nastojanju da shvati način Zemljine sakralizacije. Za dešifriranje krajolika upotrijebio je tročlane opreke – trokute čijim su vrhovima dodijeljena dva muška i jedno žensko staroslavensko božanstvo. Rekonstruiran je niz takvih trokuta, koje je kršćanstvo kasnije preslojilo na nov način.

Takvo razumijevanje prostora, uz izvjesnu nadogradnju, Vladimir Peter Goss protegnuo je na iščitavanje krajolika romanike između Save i Drave gdje se broj od 60 do tada poznatih spomenika do kraja 13. stoljeća povećao na 565 spomeničkih položaja. Po njegovu mišljenju hrvatski je prostor konglomerat malih i slabo povezanih jedinica, sklon autarhiji i policentrizmu, ali istodobno povezan “duhom centrifugalnih pojava”.

Cjelinu zaokružuju radovi Valentine Gulin Zrnić i Stipe Grgasa.

Valentina Gulin Zrnić donosi pregled antropoloških istraživanja prostora čiji suvremeni pristupi kompleksno i holistički analiziraju odnos izgrađenog i življenog prostora, odnosno kontinuiranu transformaciju fizičkog prostora u kulturno značenjsko mjesto. To mjesto sadrži iskustvenu, emocionalnu, vrijednosnu, interakcijsku i relacijsku, kognitivnu i senzornu, povijesnu i memorijsku dimenziju.

Stipe Grgas predstavlja suvremena gledanja na prostor u kontekstu potreba političke zajednice, gdje nalazi niz otvorenih pitanja i izazova. Okretanje Hrvatske prema Zapadu dočekuju neskloni globalistički procesi, a pitanja njezina prostornog identiteta puno se više tvore iz osjećaja ugroze nego iz osjećaja nadmoći. Tu je i drugi niz proturječnosti koje se nastoje zagladiti estetskom umjesto mnogo supstancijalnijom argumentacijom te problemi koje stvara prilično nejasna i nekonzistentna uloga regija u tvorbi identiteta Hrvatske kao cjeline.

Pogledi na važnije probleme

Hrvatski autori dijele slična zapažanja i slične probleme koje susrećemo u svjetskoj literaturi o kojoj je riječ na kraju knjige. Raznoliku upotrebu termina u svjetskoj literaturi u Hrvatskoj prati upotreba sinonima, upotreba različitih pojmova za istu pojavu i istog pojma za različite pojave.

Primjerice, Aničić, Jurković, Dumbović Bilušić i Fuerst-Bjeliš smatraju da su krajolik, krajobraz i pejzaž jednako dobre istoznačnice, ali dok se prve tri autorice opredjeljuju za riječ s domaćim korijenom, pri čemu prva daje pred-

nost krajobrazu jer je podesniji za sklonidbu, a druga i treća opredjeljuju se za krajolik, četvrta ostaje vjerna pejzažu. Izbor termina često ne ovisi o samom autoru, već o stavu institucije, izdavača, uredništva, recenzenata i lektora, pa i suautora (Fuerst-Bjeliš). Dumbović Bilušić i Fuerst-Bjeliš napominju da u različitoj primjeni termini često poprimaju različita značenja. Pri tome krajobraz se često izjednačava s prirodnim obilježjima, a krajolik se odnosi i na antropogene sastavnice (Dumbović Bilušić). Terminološku primjenu toga pojma u raznim područjima istraživanja i djelovanja, koja ima svoje specifičnosti i distinkcije, treba razumjeti i prepoznati, osobito kad je riječ o širokoj izvanstručnoj uporabi (Fuerst-Bjeliš).

U radovima se također vidi i kako je izraz okoliš prolazio različite razvojne faze. Dio starijeg pojma okolina zamijenjen je pojmom okoliš, a važan dio okoliša nerijetko se odnosio na pojmove koji zapravo znače krajolik. Promjene su posebice očite u novijim izdanjima ranije publiciranih knjiga, pa je 1990-ih umjesto termina okolina (engl. *environment*) u praksu ušao pojam okoliš. Promjene, pa čak i kruženja naziva, odnosile su se i na discipline (Petrić). Tako je još 1977. historijska geografija formulirana kao ono što je danas ekohistorija. Tada se pojam ekohistorija nije dugo zadržao, a od 2001. se ponovo pojavljuje kao nešto rjeđi sinonim za povijest okoliša (Petrić).

U Hrvatskoj još nema rasprave o osnovnim pojmovima i nije postignut dogovor o terminologiji (Dumbović Bilušić, Fuerst-Bjeliš), što je povezano i sa stanjem istraživačkih disciplina. Općenito prevladava stajalište ne samo da je krajolik pojam kojim se ravnopravno bavi više disciplina nego i da uspješno istraživanje mora biti interdisciplinarno i holističko. Ono što bitno određuje struku i razlikuje ju od drugih jesu ciljevi i sadržaj rada (Aničić), pri čemu su pristupi nekih disciplina gotovo istovjetni i teško je pronaći granice između njih (Fuerst-Bjeliš).

Većina smatra da postoji snažna potreba za multidisciplinarnom znanosti koja bi se integralno bavila odnosom prirode i društva u 21. stoljeću. Nekoliko je ozbiljnih problema na toj misiji znanosti. Cifriću je to pragmatizam "feudalne", ograničene znanosti, njezina rascjepkanost na institucije i subdiscipline koja je u "funkciji epistemologije lovca i osvajača", dok Lay smatra da se hrvatska znanost nalazi u kuli bjelokosnoj i da ne komunicira puno sa životom, te se od nje ne može očekivati kvalitetno i brzo suočavanje s modernim problemima.

Krajolik u ekonomiji gotovo ne postoji kao tema iako je to razumno očekivati u okviru dobro etablirane resursne ekonomije. Arhitektura i urbanizam uglavnom ne tretiraju krajolik kao znanstvenu temu, ali su ga arhitektura i prostornoplanske prakse prepoznale kad se projektirao pojedinačni objekt ili ansambl u odnosu na krajolik (Poljanec-Borić). U turizmu dominira gospodarska dimenzija istraživanja, nasuprot svim drugim njegovim značajkama (Kušen).

Roca ozbiljna spoticanja vidi u samoj geografiji – kao holističkoj znanosti! – koja nudi prilike za rješenja problema. Naime, odnos između fizičke i socijalne

geografije toliko se polarizirao da su one izgubile komunikaciju. Istraživanje pejzaža to bi moglo riješiti, osobito inzistiranjem na terenskom radu i primjeni novih tehnika (Roca). I Vinšćak vidi blagotvoran učinak terenskih istraživanja na zbližavanje disciplina i smatra da je to pravi način za razvijanje interdisciplinarnе suradnje.

No Grgas u vezi s geografijom uočava još ozbiljnije probleme. Umjesto da bude ključna podrška unošenju prostornog obrata, institucionalna geografija nadzirala je granice svoga feuda i nije propuštala spoznaje koje bi potkopale njezin monopol. Cifrić sličan problem vidi u sociologiji, koja je napustila istraživanje sela koje je stvorilo socijalno-ekološku paradigmu što je vrijedila tisućama godina. Grgas smatra nužnim umreženje geografije u interdisciplinarna istraživanja, što podrazumijeva prekoračenje vlastitih međa i rekonstrukciju načina izučavanja na visokoškolskim ustanovama te institucionalizaciju znanstvenih praksi. I Fuerst-Bjeliš najveće poboljšanje, kako je rečeno, očekuje od najvišeg stupnja visokog školstva.

U radovima zbornika mogu se pronaći događaji koje autori smatraju povijesno važnim za razvoj svoje struke, a čije mapiranje postavlja koordinate koje treba dalje kritički popunjavati za cjelovitiju sliku toga razvoja. Događaji ponekad upućuju na širok vremenski raspon. Na području normativne sfere autori se pozivaju na zakone i propise, počevši od onih o šumama u 18. stoljeću (Knifić Schaps) preko hrvatskog Zakona o prostornom uređenju s jednom posebnom glavom posvećenom zaštiti prirode iz 1973, prvom takvom u Jugoslaviji, i Prostornog plana SR Hrvatske za razdoblje od 25 godina iz 1974. (Kušen) do donošenja Europske konvencije o krajolicima 2000. koja je uključena u hrvatske zakone (Dumbović Bilušić).

Institucionalni razvoj poučavanja krajolika prati se od 1937, kada je na Agronomskom fakultetu osnovan Zavod za vrtlarstvo iz kojeg se u različitim formama i uz sudjelovanje različitih aktera razvija studij Krajobrazne arhitekture (Aničić).

Na području sociologije osniva se i oblikuje kolegij Socijalne ekologije čija nastava počinje 1985/1986. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Rasprava između sociologa i prirodnjaka zapodijeva se krajem 1980-ih s pojavom publikacije *Ekološka svijest mladih*, pokreće se časopis *Socijalna ekologija* (1992), prvi skup o bioetici održan je 2000, a radovi sa skupa objavljeni su u zborniku (Cifrić). Nedavno su u sveučilišni kurikulum uvedeni kolegiji Antropologije prostora, dok studenti etnologije izučavaju Kulturni krajolik (Gulin Zrnić). Nastava Povijesti okoliša/ekohistorije izvodi se na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 2003. godine, a osim na tom fakultetu taj se predmet danas predaje i na Geografskom odsjeku PMF-a u Zagrebu, zatim na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru, na Filozofskom fakultetu u Osijeku i drugdje (Fuerst-Bjeliš i Petrić).

Istraživanje krajolika u Hrvatskoj razvija se pod utjecajem njemačke i francuske geografske škole kompleksnim studijama geneze i razvoja kulturnih pej-